

Związki międzykomunalne

„Związek międzykomunalny powstaje dla ułatwienia wykonywania prawnych zadań, którym poszczególne związki samorządowe nie byłyby w stanie podjąć wyłącznie własnymi siłami, np. budowa dróg, szpitali, melioracje obszarów granicznych dwóch lub więcej gmin”¹.

Tradycja związków międzykomunalnych w prawie krajowym sięga okresu międzywojennego. W dwudziestoleciu międzywojennym powstała znaczna liczba prac poświęconych ustrojowi administracji publicznej, w tym samorządowi terytorialnemu. Wiele z nich stworzyli przedstawiciele szkoły lwowskiej², której dorobek kontynuowała następnie w wielu aspektach wrocławska szkoła administratywistów³. W odniesieniu do

---

¹ T. Bigo, *Prawo administracyjne. Część I. Instytucje ogólne. Opracowane przez Dr. Władysława Kawkę, Adiunkta U. Wr. na podstawie wykładów uniwersyteckich prof. dr. T. Bigo*, Wrocław 1948, s. 105.

² Do przedstawicieli szkoły lwowskiej polskiego prawa administracyjnego tamtego okresu należeli prof. Tadeusz Bigo, prof. Wit Klonowiecki, prof. Franciszek Longchamps de Bériet, prof. Wilhelm Edmund Rappé, prof. Zbigniew Pazdro i prof. Maurycy Zimmermann. Spośród wymienionych przedstawicieli lwowskiego środowiska naukowego to właśnie prof. Bigo, a także prof. Longchamps de Bériet i prof. Pazdro, po 1945 r. byli współtwórcami wrocławskiej szkoły administratywistów. Z prac wydanych przed 1939 r. we Lwowie, które nawiązywały w swojej treści także do koncepcji samorządu terytorialnego, warto wskazać na m.in.: E. Dubanowicz, *Sprawa politycznej administracji w Polsce. Podstawy materialne i zasady organizacyjne rządowej i samorządnej administracji terytorialnej na stopniach pośrednich*, Lwów 1920; M. Zimmermann, *Założenia ustroju administracyjnego państwa*, Lwów 1936; A. Wereszczyński, *Ustrój i administracja państwa polskiego*, Lwów 1936.

³ W zakresie publikacji wydanych po 1990 r. należy chociażby przykładowo wskazać na następujące pozycje: J. Boć, *Związki gmin w Belgii*, [w:] A. Błaś (red.), *Związki komunalne w Polsce i w państwach Europy Zachodniej. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej dla uczczenia pamięci Profesora Doktora Tadeusza Bigo*, Wrocław 1995; *Idem*, *Współpraca międzygminna w Szwajcarii*, [w:] A. Błaś (red.), *op. cit.*; A. Błaś, *Funkcje osobowości prawnej gminy i związku komunalnego*, [w:] A. Błaś (red.), *op. cit.*; A. Chrisidu, *Związki komunalne w Grecji*, [w:] A. Błaś (red.), *op. cit.*; K. Nowacki, *Prawne formy współpracy między gminami w Austrii*, [w:] A. Błaś (red.), *op. cit.*; J. Supernat, *Aktualne zagadnienia współpracy komunalnej w Holandii*, [w:] A. Błaś (red.), *op. cit.*; M. Miemiec, *Związki komunalne w Niemczech*, [w:] A. Błaś (red.), *op. cit.*; J. Korczak, *Rola związków komunalnych w reformie kolei państwowych w Niemczech*, [w:] A. Błaś (red.), *op. cit.*; L. Kieres, *Związki i porozumienia komunalne*, „Samorząd Terytorialny” 1991, nr 10; P. Lisowski, *Relacje strukturalne w polskim samorządzie terytorialnym*, Wrocław 2013.

związków samorządowych powstała jedna, szczególnie cenna praca. Była to monografia autorstwa profesora Tadeusza Bigi zatytułowana *Związki publiczno-prawne w świetle ustawodawstwa polskiego*, opublikowana po raz pierwszy w Warszawie w 1928 r. „Zawarta w tej pracy koncepcja samorządu terytorialnego do dziś inspiruje twórczą refleksję teoretyczną, wnosi jasność i ład w toczącą się współcześnie dyskusję nad strukturą i funkcjonowaniem samorządu terytorialnego w Polsce”⁴, czego przykładem pozostaje także niniejsza publikacja. Był więc profesor Bigo „twórcą teoretycznoprawnej koncepcji instytucji związków samorządowych w strukturze samorządu terytorialnego”⁵. W pracy tej nawiązał także do celowych związków międzykomunalnych posiadających publiczno-prawny charakter. Należy zauważyć, że mimo upływu lat nie traci na aktualności ta problematyka, co wynika z możliwości tworzenia związków komunalnych przez gminy i powiaty także w dzisiejszym stanie prawnym (art. 64–74 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym⁶ oraz art. 65–73 ustawy z dnia 5 marca 1998 r. o samorządzie powiatowym⁷). Wśród innych prac okresu międzywojennego, w których profesor Tadeusz Bigo poruszał przedmiot samorządu terytorialnego, a często także i związków komunalnych, były następujące publikacje: *Stanowisko związków publiczno-prawnych w polskim prawie administracyjnym* (Lwów 1928), *Z ustrojowych zagadnień samorządu* (Lwów 1933), *Samorząd terytorialny w nowej konstytucji* (Lwów 1936), czy też *Prawo administracyjne. Część ogólna (stenogram wykładów uniwersyteckich)* (Lwów 1932).

Podłożem dla teoretycznoprawnych rozważań czynionych w okresie międzywojennym nad związkami międzykomunalnymi było dla profesora Tadeusza Bigi obowiązujące prawo. Już konstytucja marcowa z dnia 17 marca 1921 r.⁸ stanowiła, że „Jednostki samorządowe mogą łączyć się w związki dla przeprowadzenia zadań wchodzących w zakres samorządu. Związki takie mogą otrzymywać charakter publiczno-prawny tylko na podstawie osobnej ustawy” (art. 65). Także kolejna z polskich konstytucji okresu międzywojennego, tj. ustawa konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r.⁹, nazywana często konstytucją kwietniową, dawała normatywną podstawę do tworzenia takich celowych związków publicznoprawnych przez samorząd terytorialny. Jak stanowił bowiem jej art. 75 ust. 3 „Samorzady mogą być tworzone w związki dla wykonywania zadań szczególnych”. Ustęp 4 tego artykułu stanowił zaś, że „Ustawa może nadać związkom

⁴ A. Błaś, *Przedmowa*, [w:] A. Błaś (red.), *op. cit.*, s. 9.

⁵ M. Podkowski, *Tadeusz Bigo – wybitny uczonek i wychowawca*, [w:] M. Marszał, J. Przygodzki (red.), *Wybitni prawnicy na przestrzeni wieków*, Wrocław 2006, s. 150.

⁶ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020 r., poz. 713). Dalej jako: u.s.g.

⁷ Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2020 r., poz. 920). Dalej jako: u.s.p.

⁸ Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 44, poz. 267 z późn. zm.). Dalej jako: konstytucja marcowa.

⁹ Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. (Dz. U. Nr 30, poz. 227).

osobowość publiczno-prawną”. Podstawę prawną do organizacji i funkcjonowania omawianej kategorii związków międzykomunalnych, a także warunki uzyskania przez nie charakteru publicznoprawnego tworzyły przepisy rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o związkach międzykomunalnych¹⁰. Rozporządzenie w art. 1 stanowiło, że „Dla przeprowadzenia poszczególnych działań, wchodzących w zakres działania samorządu terytorialnego, mogą gminy wiejskie i miejskie oraz powiatowe i wojewódzkie związki komunalne łączyć się w związki międzykomunalne z prawami korporacyj o samoistniej osobowości prawnej”. Przepis art. 11 r.z.w. stanowił, że związek międzykomunalny mógł otrzymać osobowość publicznoprawną, jeżeli: a) odpowiadał przepisom tego rozporządzenia; b) jego zadania wchodziły w zakres administracji publicznej. O nadaniu bądź odebraniu takiego statusu związkowi międzykomunalnemu decydowała Rada Ministrów na wniosek ministra spraw wewnętrznych w porozumieniu z ministrem skarbu.

Na tle przedstawionej regulacji prawnej przytoczyć należy poglądy profesora Bigo na temat koncepcji związków komunalnych tworzonych przez jednostki samorządu terytorialnego. Mianowicie, uważał on, że omawiana kategoria związków ma charakter celowy. Jego zdaniem, art. 65 konstytucji marcowej stanowił, że może im zostać przyznany publicznoprawny charakter. Podkreślić w tym miejscu należy, że nie zawierała jednak ówczesna ustawa zasadnicza żadnego przepisu, który wyjaśniałby, w czym miałby się ten charakter przejawiać. Było w niej jednak jedno istotne wyjaśnienie. Zgodnie z nim związki jednostek samorządowych były to zrzeszenia tworzone w celu realizacji zadań samorządu terytorialnego, a charakter publicznoprawny mógł zostać nadany danemu związkowi wyłącznie na podstawie ustawy. Oznaczało to, że inne związki realizujące także zadania samorządowe miały już charakter prywatnoprawny. Kryterium podziału związków celowych na publiczne i prywatne nie leżało zatem ani w celu, ani w treści zadań realizowanych przez dany związek. Decydujące znaczenie odgrywały normy konstytucyjne¹¹. Profesor Bigo był zdania, że zawarta w r.z.m. regulacja opierała się na innych założeniach, aniżeli te, które zawarte zostały w art. 65 konstytucji marcowej: „Uzależnia [...] [r.z.w. – D.C., A.Ch.-B.] charakter publiczno-prawny związku [...] od celu związku, a więc od momentu materialnego”¹². Przypisywał jednak T. Bigo

¹⁰ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o związkach międzykomunalnych (Dz. U. Nr 39, poz. 386). Dalej jako: r.z.m. Zmienione następnie rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 28 grudnia 1934 r. o unormowaniu właściwości władz i trybu postępowania w niektórych działach administracji państwowej (Dz. U. Nr 110, poz. 976).

¹¹ T. Bigo, *Związki publiczno-prawne w świetle ustawodawstwa polskiego*, Warszawa 1928, s. 70.

¹² *Ibidem*, s. 71. Przykładowo wskazać należy, że taki charakter w okresie międzywojennym został nadany Nowogródzkiemu Wojewódzkiemu Związkowi Międzykomunalnemu Opieki Społecznej rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 24 sierpnia 1931 r. o nadaniu korporacji prawa publicznego Nowogródzkiemu Wojewódzkiemu Związkowi Międzykomunalnemu Opieki Społecznej (M.P. Nr 210, poz. 285).

ważne znaczenie publicznoprawnemu charakterowi związków, a także samorządu terytorialnego¹³. W swoich poglądach zwracał także uwagę na dobrowolność omawianej formy współdziałania w samorządzie terytorialnym: „Związki komunalne mogą być organizowane tylko dobrowolnie”¹⁴, nie opierają się na „przymusie tworzenia, ani na przymusowym członkostwie”¹⁵.

Bardzo ważna była dla profesora Bigo celowość tworzenia omawianych związków: „związek powstaje dla ułatwienia wykonywania prawnych zadań, którym poszczególne związki samorządowe nie byłyby w stanie podołać wyłącznie własnymi siłami”¹⁶. Dobrowolne wchodzenie w relacje współdziałania bez wątpienia służyło umacnianiu idei samorządności. Jednocześnie zwracał profesor Bigo uwagę na tę cechę związków międzykomunalnych, którą wiązać należało z tym, że nie mogły one przejąć całości zadań poszczególnych jednostek samorządowych¹⁷. W tym miejscu należy zauważyć, że przytoczone cechy omawianej formy współdziałania samorządu terytorialnego są charakterystyczne dla niej także w obecnym stanie prawnym. W dalszej kolejności wskazać należy, że organami związków międzykomunalnych, o których pisał profesor Tadeusz Bigo, zgodnie z art. 2 r.z.m. były rada (organ stanowiąco-kontrolny) oraz zarząd (organ wykonawczy). Związek był reprezentowany na zewnątrz przez prezesa związku. Istotną kwestią był także nadzór sprawowany nad tymi związkami. Był to nadzór państwowy i nie ograniczał się on jedynie do kryterium legalności. Obejmował pozytywne środki kontroli analogiczne do tych, jakie charakteryzowały nadzór nad samorządem terytorialnym¹⁸.

Koncepcja związków międzykomunalnych pojawiła się jeszcze w skrypcie wykładów uniwersyteckich profesora Tadeusza Bigo z 1948 r., gdzie została zawarta na dwóch stronach i w odniesieniu do uregulowań konstytucji marcowej¹⁹. Na skutek likwidacji samorządu terytorialnego w Polsce w latach 1948–1950 i zastąpienia go systemem terenowych rad narodowych²⁰ straciła ona jednak na aktualności. Dopiero reaktywacja samorządu gminnego w 1989 r. pozwoliła na powrót do tej koncepcji. Jednym z pierwszych wyrazów kontynuacji myśli profesora Tadeusza Bigo w zakresie celowych związków międzykomunalnych mających publicznoprawny charakter była publikacja przedstawicieli środowiska wrocławskiej szkoły administratywistów *Związki komunalne*

¹³ T. Bigo, *Związki publiczno-prawne...*, s. 1 i n. Także J. Panejko w swojej fundamentalnej pracy *Geneza i podstawy samorządu europejskiego*, Paryż 1926, prowadził rozważania na temat podziału związków na publicznoprawne i prywatnoprawne. *Idem, op. cit.*, s. 81 i n.

¹⁴ T. Bigo, *Prawo administracyjne...*, s. 105.

¹⁵ *Idem, Związki publiczno-prawne...*, s. 73.

¹⁶ *Idem, Prawo administracyjne...*, s. 105.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Idem, Związki publiczno-prawne...*, s. 72.

¹⁹ *Idem, Prawo administracyjne...*, s. 104–105.

²⁰ Na mocy ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej (Dz. U. Nr 14, poz. 130).

w Polsce i w państwach Europy Zachodniej pod redakcją profesora Adama Błasia. Zawierała ona materiały z konferencji naukowej dla uczczenia pamięci Tadeusza Bigi. Koncepcja ta była następnie wraz z zachodzącymi w strukturze administracji terenowej zmianami rozwijana przez przedstawicieli krajowej nauki prawa administracyjnego²¹.

Podkreślanie przez profesora Tadeusza Bigę takich kategorii, jak wchodzenie w relacje współdziałania, i pielęgnowanie ich, ściśle wiąże się z samorządnością oraz wspólnotowością. Jedną z istotnych form współdziałania, która nie opiera się na przymusie tworzenia ani na przymusowym członkostwie, są więc związki jednostek samorządu terytorialnego. Tak interpretowana dobrowolność współdziałania i samorządność znajdują obecnie – o czym była mowa – swój refleks w treści art. 64 ust. 1 u.s.g., który stanowi, że w celu wspólnego wykonywania zadań publicznych gminy mogą tworzyć związki międzygminne. W ramach tych związków gminy wykonują zadania własne oraz zlecone (zarówno z zakresu administracji samorządowej, jak i rządowej). Podkreślić w tym miejscu należy, że analogiczne rozwiązanie prawne zawarte jest w art. 65 ust. 1 u.s.p., który przewiduje, że w celu wspólnego wykonywania zadań publicznych, w tym wydawania decyzji indywidualnych w sprawach z zakresu administracji publicznej, powiaty mogą tworzyć związki z innymi powiatami.

Dotychczasowe badania nad istotą związków komunalnych były prowadzone przede wszystkim na gruncie nauki prawa administracyjnego. Dziś są z pozytywnym skutkiem adaptowane także na potrzeby nauki zarządzania publicznego. Stopniowa ewolucja funkcjonowania zasad, metod i skali działania administracji publicznej, którą można ująć jako przechodzenie od weberowskiego modelu biurokracji do *new public governance*, rodzi pytanie o to, jak instytucja związków komunalnych jest traktowana na gruncie zarządzania publicznego. W naukach o zarządzaniu publicznym związek komunalny traktowany jest jako instytucjonalny przejaw współpracy międzykomunalnej (*inter-municipal cooperation*)²². Instytucja związku komunalnego jest homogeniczną²³ i horyzontalną formą organizacyjną wykonywania zadań publicznych, która stanowi odrębny podmiot prawa publicznego, posiadający osobowość prawną, utworzony na podstawie uchwał rad tych jednostek samorządu terytorialnego, które wyraziły wolę uczestnictwa w związku.

²¹ Warto zauważyć, że jedną z pierwszych publikacji analizujących międzywojenną koncepcję związków międzykomunalnych po 1989 r. była publikacja autorstwa A. Wiktorowskiej *Związki międzykomunalne w Polsce przedwojennej: Nadzór w systemie samorządu terytorialnego (analiza historyczno-prawna)*, Warszawa 1990, s. 42.

²² Zob. G. Bel, M. Warner, *Factors explaining inter-municipal cooperation in service delivery: A meta-regression Analysis*, „Journal of Economic Policy Reform” 2015, No. 2, s. 91 i n.; G. Bel, M. Warner, *Inter-municipal cooperation and costs: Expectations and evidence*, „Public Administration” 2015, No. 1, s. 52 i n.

²³ Możliwe jest zawieranie wyłącznie związków międzygminnych z udziałem tylko gmin (art. 64 u.s.g.), związków powiatów z udziałem powiatów, ale też i miast na prawach powiatów (art. 65 ust. 1 i art. 91 u.s.p.) oraz związków komunalnych z udziałem miast na prawach powiatów i gmin (art. 74 u.s.p.).

Utworzenie osobnej struktury organizacyjnej w celu wykonywania przez nią części zadań publicznych, realizowanych dotąd przez każdą jednostkę samorządu terytorialnego osobno, na gruncie zarządzania publicznego uzasadnia pytania o efektywność tej formy współdziałania. Przy wszystkich podejmowanych w literaturze przedmiotu wątkach efektywności współpracy międzykomunalnej na uwagę zasługuje problematyka kosztów transakcyjnych²⁴. Olivier Williamson wyodrębnił trzy rodzaje kosztów transakcyjnych, które towarzyszą zawarciu każdej transakcji: (1) koszty *ex-ante* – ponoszone przed zawarciem transakcji; (2) koszty związane z realizacją samej transakcji; (3) koszty *ex-post* związane z czynnościami następującymi w konsekwencji zawarcia transakcji. Instytucja związków komunalnych wymaga poniesienia relatywnie wysokich kosztów transakcyjnych *ex-ante*, których konsekwencją jest stabilność i tym samym efektywność współdziałania w celu wykonywania zadań publicznych²⁵.

W zarządzaniu publicznym zarazem obecny jest paradygmat myślenia o administracji publicznej jako strukturze sieciowej, w której ustalone pozycje jednostkowe zastąpione zostają pozycją w sieci powiązań strukturalnych i funkcjonalnych²⁶. Dostrzega się, że współczesnym sposobem realizacji celów publicznych coraz częściej stają się sieci, które w optyce badawczej socjologii można interpretować jako grupę aktorów powiązanych ze sobą relacjami. Sieci współpracy należy postrzegać jako instrument polityk publicznych. Zgodnie ze sformułowaną przez noblistę Jana Tinbergena „złotą regułą” liczba instrumentów polityki nie powinna być mniejsza niż liczba celów²⁷. Sformułowana przez niego „złota reguła” we współczesnych uwarunkowaniach funkcjonowania administracji publicznej oznacza, że do realizacji każdego celu publicznego powinna być utworzona sieć współdziałania oraz cyrkulacja różnego rodzaju zasobów (materialnych i niematerialnych) między aktorami w sieci. Postrzeganie związków komunalnych w perspektywie sieci międzyorganizacyjnej pozwala ulokować je w problematyce *governance*, która nie odnosi się do struktur władzy (eliminuje zatem znaczenie rzeczowe i atrybutowe zjawiska), lecz do funkcji *governing*²⁸ (w sensie wykonywania zadań władzy – znaczenie czynnościowe zjawiska).

---

²⁴ Zob. M.A. Rodrigues, A.F. Tavares, J.F. Araujo, *Municipal service delivery: the role of transaction costs in the choice between alternative governance mechanisms*, „Local Government Studies” 2012, No. 5, s. 615 i n.; P.J. Camoes, A.F. Tavares, *Local service delivery choices in Portugal: A political transaction costs framework*, „Local Government Studies” 2007, No. 4, s. 535 i n.

²⁵ Zob. O.E. Williamson, *Transaction cost economics: An overview*, [w:] P.G. Klein, M.E. Sykuta (red.), *The Elgar companion to transaction cost economics*, Aldershot, Edward Elgar 2010, s. 8–26.

²⁶ A. Chrisidu-Budnik, J. Korczak, *Związek jednostek samorządu terytorialnego jako struktura sieciowa*, „Samorząd Terytorialny” 2012, nr 1–2, s. 86 i n.

²⁷ Zob. J. Tinbergen, *On theory of economic policy*, Amsterdam 1952.

²⁸ W.D. Eggers, S. Goldsmith, *Governing by Network: The New Shape of the Public Sector*, Brookings Institution Press 2004, s. 224.

W podsumowaniu podkreślić należy, że złożoność problemów, postęp technologiczny, oczekiwania społeczne oraz logika funkcjonowania Unii Europejskiej wymuszają kreowanie sieci międzyorganizacyjnych – w tym sensie *governance* i związki jednostek samorządu terytorialnego stanowią odejście w zarządzaniu publicznym od weberowskiej hierarchicznej struktury ku współdziałaniu opartym na relacjach horyzontalnych. Koncepcja związków jednostek samorządu terytorialnego obecna w polskiej nauce prawa administracyjnego już w okresie międzywojennym nabiera dziś zupełnie nowego znaczenia i staje się atrakcyjna nie tylko dla przedstawicieli klasycznej nauki prawa administracyjnego, ale także dla przedstawicieli zarządzania publicznego. Obrazuje to uniwersalność zagadnień, które już w okresie międzywojennym na gruncie obowiązującego ówczasie prawa podejmował profesor Tadeusz Bigo.

Bibliografia

- Bel G., Warner M., *Factors explaining inter-municipal cooperation in service delivery: A meta-regression Analysis*, „Journal of Economic Policy Reform” 2015, No. 2.
- Bel G., Warner M., *Inter-municipal cooperation and costs: Expectations and evidence*, „Public Administration” 2015, No. 1.
- Bigo T., *Prawo administracyjne. Część I. Instytucje ogólne. Opracowane przez Dr. Władysława Kawkę, Adiunkta U. Wr. na podstawie wykładów uniwersyteckich prof. dr. T. Bigo*, Wrocław 1948.
- Bigo T., *Prawo administracyjne. Część ogólna (stenogram wykładów uniwersyteckich)*, Lwów 1932.
- Bigo T., *Samorząd terytorialny w nowej konstytucji*, Lwów 1936.
- Bigo T., *Stanowisko związków publiczno-prawnych w polskim prawie administracyjnym*, Lwów 1928.
- Bigo T., *Z ustrojowych zagadnień samorządu*, Lwów 1933.
- Bigo T., *Związki publiczno-prawne w świetle ustawodawstwa polskiego*, Warszawa 1928.
- Błaś A., *Funkcje osobowości prawnej gminy i związku komunalnego*, [w:] A. Błaś (red.), *Związki komunalne w Polsce i w państwach Europy Zachodniej. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej dla uczczenia pamięci Profesora Doktora Tadeusza Bigo*, Wrocław 1995.
- Błaś A., *Przedmowa*, [w:] A. Błaś (red.), *Związki komunalne w Polsce i w państwach Europy Zachodniej. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej dla uczczenia pamięci Profesora Doktora Tadeusza Bigo*, Wrocław 1995.

- Boć J., *Współpraca międzygminna w Szwajcarii*, [w:] A. Błaś (red.), *Związki komunalne w Polsce i w państwach Europy Zachodniej. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej dla uczczenia pamięci Profesora Doktora Tadeusza Bigo*, Wrocław 1995.
- Boć J., *Związki gmin w Belgii*, [w:] A. Błaś (red.), *Związki komunalne w Polsce i w państwach Europy Zachodniej. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej dla uczczenia pamięci Profesora Doktora Tadeusza Bigo*, Wrocław 1995.
- Camoses P.J., Tavares A.F., *Local service delivery choices in Portugal: A political transaction costs framework*, „Local Government Studies” 2007, No. 4.
- Chrisidu A., *Związki komunalne w Grecji*, [w:] A. Błaś (red.), *Związki komunalne w Polsce i w państwach Europy Zachodniej. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej dla uczczenia pamięci Profesora Doktora Tadeusza Bigo*, Wrocław 1995.
- Chrisidu-Budnik A., Korczak J., *Związek jednostek samorządu terytorialnego jako struktura sieciowa*, „Samorząd Terytorialny” 2012, nr 1–2.
- Dubanowicz E., *Sprawa politycznej administracji w Polsce. Podstawy materialne i zasady organizacyjne rządowej i samorządnej administracji terytorialnej na stopniach pośrednich*, Lwów 1920.
- Eggers W.D., Goldsmith D., *Governing by Network: The New Shape of the Public Sector*, Brookings Institution Press 2004.
- Kieres L., *Związki i porozumienia komunalne*, „Samorząd Terytorialny” 1991, nr 10.
- Korczak J., *Rola związków komunalnych w reformie kolei państwowych w Niemczech*, [w:] A. Błaś (red.), *Związki komunalne w Polsce i w państwach Europy Zachodniej. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej dla uczczenia pamięci Profesora Doktora Tadeusza Bigo*, Wrocław 1995.
- Lisowski P., *Relacje strukturalne w polskim samorządzie terytorialnym*, Wrocław 2013.
- Miemiec M., *Związki komunalne w Niemczech*, [w:] A. Błaś (red.), *Związki komunalne w Polsce i w państwach Europy Zachodniej. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej dla uczczenia pamięci Profesora Doktora Tadeusza Bigo*, Wrocław 1995.
- Nowacki K., *Prawne formy współpracy między gminami w Austrii*, [w:] A. Błaś (red.), *Związki komunalne w Polsce i w państwach Europy Zachodniej. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej dla uczczenia pamięci Profesora Doktora Tadeusza Bigo*, Wrocław 1995.
- Panejko J., *Geneza i podstawy samorządu europejskiego*, Paryż 1926.
- Podkowski M., *Tadeusz Bigo – wybitny uczyony i wychowawca*, [w:] M. Marszał, J. Przygodzki (red.), *Wybitni prawnicy na przestrzeni wieków*, Wrocław 2006.
- Rodrigues M.A., Tavares A.F., Araujo J.F., *Municipal service delivery: the role of transaction costs in the choice between alternative governance mechanisms*, „Local Government Studies” 2012, No. 5.

Supernat J., *Aktualne zagadnienia współpracy komunalnej w Holandii*, [w:] A. Błaś (red.), *Związki komunalne w Polsce i w państwach Europy Zachodniej. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej dla uczczenia pamięci Profesora Doktora Tadeusza Bigo*, Wrocław 1995.

Tinbergen J., *On theory of economic policy*, Amsterdam 1952.

Wereszczyński A., *Ustrój i administracja państwa polskiego*, Lwów 1936.

Wiktorowska A., *Związki międzykomunalne w Polsce przedwojennej: Nadzór w systemie samorządu terytorialnego: (analiza historyczno-prawna)*, Warszawa 1990.

Williamson O.E., *Transaction cost economics: An overview*, [w:] P.G. Klein, M.E. Sykuta (red.), *The Elgar companion to transaction cost economics*, Aldershot, Edward Elgar 2010.

Zimmermann M., *Założenia ustroju administracyjnego państwa*, Lwów 1936.

* * *

Streszczenie: Przedmiotem publikacji jest analiza koncepcji związków międzykomunalnych autorstwa Tadeusza Bigo i próba jej odniesienia do współczesnych form współdziałania między jednostkami samorządu terytorialnego.

Słowa kluczowe: związki międzykomunalne, samorząd terytorialny, jednostka samorządu terytorialnego, struktury sieciowe.

